

Riitta Hirvonen

”KUN KOULUTYÖNI ALKAA TAAS”

Kansakoulun vaikutus hengelliseen lasten runouteen ja tarpeeseen luoda lapsille ja koululaisille omia virsiä vuosien 1886 ja 1938 virsikirjoihin

Virsikirja on ollut luterilaisen seurakunnan yhteinen laulukirja 1500-luvulta lähtien. Seurakunnat lauloivat aluksi virtensä ulkoa koulukuoron tai kanttorin johtamina. Virsien avulla kansa oppi kristillisen uskon perusasiat niin kirkossa kuin kotihartauksissa. Virsikirja olikin kirkon ainoa laulukirja aina 1800-luvun lopulle saakka.

Laululla on ollut tärkeä sija kouluopetuksessa 1500-luvulta lähtien. Keskiajan koulutraditioon on liittynyt kirjainten lukeminen puolittain laulaen. Lapset oppivat siis ensin laulamaan voidakseen ottaa osaa jumalanpalvelukseen. (Willke 1965,106–107) Virsien ja liturgisten laulujen ohella harjoiteltiin myös vapaampaa ohjelmistoa: yksinkertaisia melodioita, joiden tekstit olivat metristä, loppusoinnullista säkeistörunoutta. Opetus tapahtui korvakuulon mukaan. Ensimmäinen koulukäyttöön painettu laulukirja oli Piae Cantiones (Hurskaita lauluja) -kokoelma 1582.

Laulu säilytti asemansa koulussa myös 1600-luvulla. Samalla kun yksiääninen virsilaulu vakiintui kirkoissa, alkoi kouluopetuksessa moniääninen musiikki saada entistä enemmän sijaa. 1600-luvun puolivälissä tuli koulu-
laulun rinnalle myös soitinmusiikki. Se liittyi ajan henkeen, jolloin pyrittiin vapautumaan kirkon vaikutuksesta. Maallisen soitinmusiikin tulo kouluun merkitsi hengellisen musiikin laiminlyömistä. Myös urkujen ilmestyminen kirkkoihin vähensi teinien käyttöä esilaulajina (Pajamo 1976, 22).

Koululaulun arvostaminen väheni edelleen 1700-luvulla. Kirkon antaman kansanopetuksen kehittäminen lisäsi lukukinkereillä lukemaan opettamisen lisäksi myös virsien laulattamista. ”Ei kirjatta kirkkoon eikä kirveettä metsään”, sanoo suomalainen sananlasku. Kirjalla tarkoitettiin tässä virsikirjaa, joka 1700- ja vielä 1800-luvullakin oli yleisin kirja. Kirjapainotaidon kehittyminen vaikutti siihen, että kullekin perheenjäsenelle saatiin hankkia jo oma virsikirja.

Laulunopetus koulussa oli 1800-luvullakin pakollinen oppiaine, jonka opetuksesta huolehti erityinen laulunopettaja. Opettajan taidoista riippuen opetus käsitti pelkkää ”kirkkolaulua” tai myös moniäänistä laulua ja musiikin teoriaa (Pajamo, 1976, 27).

Suomalaiset ovat niitä harvoja kansoja, joiden ensimmäinen oma-kielinen painettu kirja oli lukutaidon alkeisoppikirja eli aapinen. Se syntyi uskonpuhdistuksen tarpeisiin, sillä kansan piti oppia lukemaan, jotta se voisi perehtyä kristinuskoon omin päin. Tämän ensimmäisen suomenkielisen julkaisun, AbsKirian, toimitti 1543 Mikael Agricola (n.1510 - 1557). Koska kirja aapisosaston lisäksi sisälsi myös lyhyen katekismusosaston, kutsuttiin sitä aapiskatekismukseksi, jollaisia aapiset olivat pitkälle 1800-luvulle asti. Näin aapiset tulivat kasvattamaan suomalaista moraalipohjaa, johon kuului kasvaminen hyväksi kansalaiseksi (10 käskyä) ja hyväksi ihmiseksi (katekismus).

Luther oli korostanut seurakunnan yhteistä, kansankielistä virrenveisuutta. Agricola oli jo suomentanut joitakin virsiä ja kehottanut hätätilassa laulamaan suorasanaisia tekstejä virsinä, sillä ”jumalisten wirsien puute” oli tuntuva. Jaakko Suomalainen (Finno; n.1540-1588) toimitti 1583 ensimmäisen suomenkielisen virsikirjan. Virsien lisäksi hänen kirjallisuudelle jättämästään runoannista löytyy kaksi opetusrunoa vuoden 1615 katekismuksesta.

1500- ja 1600- lukujen lapsille ja nuorille suunnatun kirjallisuuden tärkeimmät tehtävät olivat lukutaidon opettaminen, kunnan kristityn kasvattaminen ja tuonpuoleiseen elämään valmistaminen. Ehdoton kuuliaisuus Jumalaa kohtaan, hurskaus, siveys ja nöyryys olivat hyveistä tärkeimmät. (Lehtonen 1981, 152-153)

Agricolan aapiskatekismus oli käytössä yli 100 vuotta, kunnes Juhana Gezelius vanhempi (1615 - 1690) julkaisi 1666 omansa, Yxi paras Lasten tawara. Se oli maamme ensimmäinen lapsille osoitettu katekismusaapinen. Gezelius tähdensi sisäluvun merkitystä ulkoluvun lisäksi, samoin katekismuksen oikeaa ja selvää ymmärtämistä.

Eerik Cajanuksen 1701 toimittama Uusi Suomenkielinen Wirsi-Kirja oli merkittävä sikäli, että siinä oli yksi virsi nimettynä lapsille. Sen kirjoitti S.A.Forsius n.1608 ja suomennettuna se oli numero 329 (osastossa XII. Virret erinomaisissa säädöissä ja tiloissa). Virsi korosti kuuliaisuutta vanhemmille, esivallalle ja Jumalalle. Se puhui enemmänkin varttuneemman nuoren suulla. Virsi jäi kuitenkin pois jo seuraavista virsikirjoista eikä esiintynyt yhdessäkään 1800-luvun lopun koululaisten koraalikirjoista.

1700- luvun lastenkirjallisuuden kasvattava ja opettava tendenssi kääntyi vähitellen tämän puoleiseen: lapsista haluttiin tehdä sosiaalisia olentoja ja kunnan kansalaisia. Ruotsin papisto esitti jo 1760-luvun alussa, ettei pelkkä

uskonnollinen aines riittäisi. Sen lisäksi tulisi käyttää moralisoivia kertomuksia. Englannista saatujen vaikutteiden pohjalta Tukholmaan perustettiin 1771 lasten kasvatusta ja oppikirjakysymyksiin uskonnollisessa hengessä keskittyvä Pro Fide et Christianismo - yhdistys. (Willke 1965, 113) Sen pyrkimyksenä oli myös laajentaa kansanopetusta Suomessa. Yhdistyksen kustantamana ilmestyi Tukholmassa 1780 oppikirja Barnabok, Hans Kongl. Höghet KronPrinsen. Kirja oli omistettu tuolloin kaksivuotiaalle kruununprinsssi Kustaa Aadolfille, josta tuli sittemmin kuningas Kustaa IV Adolf. (Kotkheimo 1989, 132) Kirjasta otettu 2000 kappaleen painos levisi nopeasti lastenkouluihin Tukholmassa. Barnabok sisälsi ensi kerran kirjallisuudessamme ruotsalaisen pikkulasten rukouksen ”Barna-bön” (nelisäkeinen), joka esiintyi sittemmin monessa ruotsinkielisessä aapisessa 1800-luvulla erilaisina versioina, mm. kuusisäkeisenä. Isä meidän -rukouksen ja Herran siunauksen ohella siitä tuli käytettyin rukous. (Holmberg 1939, 133-134)

Gud, som hafver barnen kär,

Se till mig, som liten är!

Hvart jag mig i verlden vänder,

Står min lycka i Guds händer.

Lyckan kommer, lyckan går:

Deen Gud älskar, lyckan får.” (Abc-bok 1832, 16)

Seuraavana vuonna 1781 Kruununpyynn kirkkoherra Eric Juvelius (1718-1791) julkaisi kirjan En liten Barna-Bok, jonka hän omisti silloin kolmivuotiaalle kruununprinssille. Siitä hän suomensi kyseisen rukouksen, Herran rukouksen sekä Herran siunauksen. Tässä 24-sivuisessa kirjasessa Yxi Pieni Lasten-Kirja olivat ruotsin- ja suomenkieliset tekstit ladottu allekkain, jotta kruununprinssi oppisi myös valtakuntansa toisen kielen.

Jumala, joka Lapsia rakasta,

Katso minun päälleni joka pieni olen:

Mihingä minä itseni maailmasa käännän.

seiso minun onneni Jumalan kädessä. (Lehtonen 1981, 25-26)

Runo on tutkijoiden (Lempiäinen & kumpp. 1988,178) mukaan tuntemamme virren Ystävä sä lapsien ensimmäisen säkeistön pohjana.¹

Lastenkirjallisuus eriytyi vähitellen omaksi alueekseen 1760 - 1790-luvuilla. Valistuksen aikana ymmärrettiin, että lapsen oli saatava olla lapsi ja, että kullakin kehitysvaiheella oli oma kasvu- ja kypsyysvaiheensa. Frans Mikael Franzen kirjoitti näin arvostavasti: ”Lastenrunous... se on vaikeim-

pia runouden lajeja... Jokaisen sanan tulee olla niin valittu, että lapsi saa oikean käsityksen kielen puhtaudesta ja voimasta.” (Lehtonen 1981, 149)

Tähänastisessa kansanopetuksessa käytetyn kirjallisuuden runoanti oli ollut varsin vähäinen. Se oli ollut lähinnä virsirunoutta. Mutta runosuoni alkoi nyt sykähdellä ja näkyä aapisissa. Jaakko Juteinin (1782–1855) sekä hengellistä että maallista ainesta sisältävässä aapisessa, Lasten Kirja (1816), oli vain yhden sivun mittainen runo nimeltään Laulu. Tässä hän ylisti lapsuuden iloja ja antoi neuvoja vastaisen elämän varalle. Tätä kuusisäkeistöistä runoa tultiin kuitenkin käyttämään runsaasti ns. päätätärunona aapisissa, joihin ei kalleusyistä voitu painaa kukonkuvaa. Aapisensa kolmanteen painokseen 1826 Juteini korjaili runoan ja antoi sille nimen Lasten-Laulu:

1. Lapsi olen onnellinen, kuwani on kukkainen,
Olen hywään halullinen, wielä armon alainen.²

Valistuksen kasvatusihanteita vastaan alkoi 1700- ja 1800- lukujen vaihteessa nousta maassamme herätysliikehdintä, mikä muutti uskonnollista ilmapiiiriämme. Kasvavaa nuorisoa varten käännettiin suomeksi uskonnollisia, opettavaisia kertomuksia, joissa kuvattiin hurskaitten lasten elämää. Kasvatuksen päähyveitä olivat mm. totuudellisuus, ahkeruus ja kuuliaisuus, hurskaus ja jumalisuus, todellinen Jumalan pelko ja viisaus.

Vaikka suomenkielistä lasten kirjallisuutta julkaistiin jo runsaasti, niin 1850-luvulle tultaessa ei ollut ilmestynyt vielä yhtään erillistä lasten runokirjaa. Lasten lauluja oli julkaistu arkiveisuissa ja lukukirjoissa. Elias Lönnrotin Kanteletar- kokoelma (1840) sisälsi 53 lasten laulua ja runoa. Siinä ei kuitenkaan kerrottu, lauloivatko lapset niitä vai vain aikuiset lapsille.

1800- luvun loppupuoliskon asenneilmaston ja sen yhtenäiskulttuurin tukevan suunnan määräsivät valtio, kirkko ja koululaitos. Ne sanelivat aikakauden kasvatusihanteet, joihin kuuluivat Jumalan, hengellisen ja maallisen vallan pelko ja kunnioitus, isänmaallisuus, kristillissiveellinen käytös ja ennen kaikkea vanhempien kunnioitus, ahkeruus, nöyryys ja sosiaalinen mieli. Aikakauden kristilliskansallinen ideologia, jossa heijastuivat niin snellmanilainen fennomania kuin Uno Cygnaeuksen (1810–1888) huumani kouluihanne, oli tiivistettynä vuonna 1883 ilmestyneessä Olai Wallinin laatimassa Kansakoulun yleisessä kasvatus- ja opetusopissa. Sitä toteutettiin käytännössä vielä pitkälle 1900-lukua. Wallinin määritelmän

mukaan kasvatuksen yleisenä tarkoituksena oli ”tehdä nuoriso kykeneväksi itsetoimivaan elämään Kristuksen hengessä” eli kehittää nuorison kristillissiveellisiä luonteita. (Kuivasmäki 1990, 183)

Valistusaikana lasta oli pidetty pienenä aikuisena. 1800-luvulla lapsi ymmärrettiin erilaiseksi kuin aikuinen, erilaiseksi myös tarpeiltaan. Romantiikka taas ihaili lasta viattomana ja puhtaana, lähellä jumaluutta olevana olentona, joiden kaltaisten on ”taivasten valtakunta”. Sakari Topeliuskin (1818–1898) puhui jatkuvasti lapsen viattomuudesta, joka voitiin pelastaa, jos hänen persoonallinen suhteensa Jumalaan saataisiin säilymään. Topelius korosti perhesuhteiden merkitystä lapsen kehityksessä. Hän painotti myös kodin tehtävää lapsen ja nuoren holhoamisessa. (Kuivasmäki 1990, 184)

Suomi liitettiin 1809 Venäjän suuriruhtinaskuntaan. Suoepa suuriruhtinas antoi monenlaisia uudistuspäätöksiä. Uskonpuhdistuksen juhluvuonna 1817 asetettiin komiteat korjaamaan ja uudistamaan sekä suomen-että ruotsinkielisiä kirkollisia kirjoja. Tästä alkoi myös virsikirjakomiteoiden pitkälinen työskentely.

Vuoden 1701 virsikirjan teksti oli alkanut tuntua vanhanaikaiselta, epätasaiselta ja runomitaltaan kankealta 1800-luvun suomenkielisen kirjallisuuden ja runouden rinnalla. Herätysliikehdintä synnytti uusia laulukirjoja, joissa kielikuvat olivat lähempänä tuon ajan kansanihmistä kuin Wanhän Virsikirjan ’tulikivenkatkuiset’, maailman viheliäisyyttä ja syntyisyyttä korostavat, tosin hyvin Raamattukeskeiset virsitekstit. (Pajamo 1991, 78–79) Maan rajojen laajennuttua ja kansan saatua käsiinsä Lönnotin lähinnä Suomen itäiseltä puolelta kokoamat kalevalaiset runot alettiin paheksua virsikirjan ja myös Raamatun edustamaa länsisuomalaista murretta. Papis- to huomasi myös vanhan virsikirjan käytön ongelmallisuuden rippikou- lussa, samoin opettajat koulussa. Vaikka kirkko oli vuosisatoja tehnyt nuorisotyötä, ei lapsia ja nuoria oltu huomioitu virsikirjassa eikä muissa- kaan hengellisissä laulukirjoissa. Vasta 1800- luvun puolivälissä kehittyvän kansakoululaitoksen tarpeisiin kaivatut oppikirjat alkoivat sisältää runoja ja lauluja lapsille. Kansakoulun oli luotava omat oppikirjansa. Ne lisäsivät kansan lukutaidon kehittymistä ja yhtenäistivät suomenkielen. Lukukirjat sisälsivät opettavia kertomuksia, satuja ja runoja. Kirjapainotaidon ke- hittyessä kansan sivistämistarve synnytti myös lasten lehtiä. Muu lasten- kirjallisuus, niin kotimainen kuin ulkomailta käännetty, lisääntyivät. Tämä kehitys vaikutti myös pyhäkoulutyön uudistumiseen. Sielläkin py-

rittiin havainnolliseen opetukseen. Virsikirjan ohella haluttiin laulattaa myös uusia ”reippaampia” hengellisiä lauluja. Niitä tuli ulkomailta uusien lapsi- ja nuorisotyömallien mukana. Kotimaisia hengellisiä lauluja alkoi ilmestyä koulujen laulukirjoissa.

Virsi- ja laulukirjakomiteoiden työskennellessä B. J. Ignatius (1761–1827) teki ensimmäisenä aloitteen lapsille suunnatusta virrestä. Kokoelmassaan *Uusia Suomalaisia Kirkko-Wirsiä* (1824) hän puhui kastevirsisä lapsille nöyryydestä, kiitollisuudesta ja kasteen liiton lahjasta, joka kantoi heitä nuoruudessa valmistautuessaan Herran ehtoolliselle. Ignatius huomioi vanhemmat ja nuoret omilla virsillään. Hän nimesi erikseen lapsille kaksi kahdeksansäikeistöistä virttä.

170: 1. Isäs, äitis kunnioita: Lain on käsky Jumalan, Joka lapsill annetan.
Jos sää todell tahdot woittaa, Olewaista onnetta, Mahdat tämän noudattaa.

Toiseksi Ingman suomensi piispan Jesper Swedbergin (1653–1735) virren *O Gud! som ej de spådas röst föraktar / O Jumala! kuin mielell armialla* (no 171. Vk 1938/478). Virsi oli kuin pieni puhdasoppisuuden ajan saarna tähdentäen vanhempien merkitystä ja Jumalan huolenpitoa. Sanat istutettiin vanhaan sävelmään (Kk 1702 / 300).

Piispa Jacob Tengström (1755–1832) oli 1799 julkaissut lapsille huvilukemiston *Tidsfördrif för Mina Barn* (suomenkielinen versio *Ajanwiete Lapsille* 1836). Siinä hän korosti, miten hyödyllistä lasten oli saada askarrella käsituskäytäntöön vastaavilla kirjoilla ja huvien ohella saada hyödyllistä ohjausta. Kirjan keskeisiä aiheita olivatkin hyvätapaisuus, kuuliaisuus ja vanhempien käskyjen ehdoton noudattaminen. Tengström toimitti myös oman virsikirjaehdotuksensa 1836: *Uusia Wirsiä kirkossa ja kotona weisattawia*. Tähän monipuoliseen 752 virren valikoimaan hän oli ottanut runsaasti virsiä kodin piiristä: aviopuolisoille, eläville ja kuolleille vanhemmille, lapsille, nuorukaisille rippikoulun molemmin puolin, isännille ja emännille, palkollisille sekä yksi orpolasten rukous.

Lapsille oli neljä virttä. *O Jumala, Sun armoos ylistämme* (588) ja *O Jumala! Kuin lasten äänet kuulet* (589) veisattiin samalla sävelmällä. Ignatiuksen kirjasta tuli *Isäs, äitiis kunnioita* (590) ja uutena *Jesus mua autta koon heikkoo, köyhää lasta* (591). *Isän ja äidin kuolemasta kertovat virret muistuttivat toisiaan: Jo nuorna ollesani Pois kutsui Jumalani Isäni rakkahan* (592) ja *Jo nuorna ollesani, Mun Äiti wainajani Minusta erkani* (595).

Nuorukaisille suunnatuista virsistä yksi on jatkanut kulkuaan virsikirjoissa: O Herra, nuoruudeni ajan Sinulle tahdon uhrata (598).

Näitä virsikirjaehdotuksia ei hyväksytty, vaan uudistustyö jatkui. Jäätyään eläkkeelle Elias Lönnrot (1802–1884) suoritti vielä mittavan työn uudistuskomiteoiden jäsenenä 1863–1871. Tuona aikana hän julkaisi kaikkiaan 10 kokoelmaa. Hän suomensi, muokkasi ja korjaili lähes 300 virttä.

Lönnrot korjaili virttä O Jumala, kuin lasten äänen kuulet ehdotukseensa 1867/329. Siinä se oli ainoa lasten virsi 413 virren joukossa. Leskein ja orpolasten virsissä oli Jo nuorna ollessani (332), jota K.M.Kiljander korjaili myöhempiin painoksiin.

Lönnrotin toimittamaan Lisäyswirsiiin 1868 (numerot 414–563) sisältyi enemmän tuon ajan yleisaiheisiin liittyviä virsiä (esim. vanhemmille ja vanhempien kuoltua). Lapsille oli osoitettu nyt neljä virttä: Jesus armias autta-koon (510), ensimmäisen kerran suomeksi Mä nostan silmäni taiwaasen (511), Sua kiitän, Herra, ainian, Kuin annoit isän armahan (512) ja yhdeksänsäkeistöinen Lapsen nukutuswirsi: Nuku lapsukaiseni, kuin Herra unta lainaa! (513). Lisäyswirsissä oli myös A.Oksasen teksti Opistoa Awattaissa: Herra, Luoja taiwasten (505). Tätä ei ole koskaan hyväksytty virsikirjaan, vaikka se vuosikymmeniä esiintyi pyhäkoulu- ja koululaulukirjoissa P.J.Hannikaisen uudelleen säveltämänä.

Johan Ludvig Runeberg (1804–1877) toimitti oman ruotsinkielisen virsikirjaehdotuksensa 1857, jossa hänen omia virsiään oli 60. Siinä oli kaksi virttä lapsille: Svedbergin O God, som ej de spådas sekä Runebergin itsensä kirjoittama kaunis kiitossävyinen virsi: Jag lyfter ögat mot himmelen. Runebergin virsi Beware, Gud, wårt fosterland (321) otettiin Kiljanderin suomentamana Jumala maamme suojele moniin koululaulukirjoihin 1800-luvun lopulla.

Sakari Topelius (1808–1898) toimitti myös oman ruotsinkielisen virsikirjaehdotuksensa 1868/1869. Lapsille olivat nuo kaksi samaa Runebergin kirjan virttä (329 ja 330). Koulun avajaisiin hän omisti virren Gud, som all wishets källa är (518). Se ei ole liikkunut suomenkielisissä virsikirjoissa. Sitä vastoin Topeliuksen Koulunuorisolle omistama virsi Sanningens Ande, som af höjden talar (519) tuli suomennettuna (Henki Totuuden/Totuuden Henki) heti suosituksi koululaulukirjoissa, vaikka sitä ei suomenkieliseen virsikirjaan hyväksytyykään kuin vasta 1938 (lisäviikkoehdotuksen 1923 kautta). Virressä oli silloin eri sävelmä kuin mitä nykyisin käytämme (Vk 1938/474). Tämä ny-

kyinen sävelmä oli kuitenkin jo Topeliuksen kirjassa numerossa 424: *Salige de, som ifrån werldens öden.*

Elias Lönnrotin johtaman suomenkielisen komitean toisessa ehdotuksessa 1871 julkaistiin 'Opistoa avattaissa' hänen oma virtensä: Jumala kaikkivaltias (534). Lönnrotin uurastuksen tuloksena saatiin 1883 kootuksi Wäliaikainen Suomalainen Wirsikirja (uudestaan korjattu ja neliaanisilla nuoteilla varustettu). Nikolainkirkon kanttori J.A.G.Hymander oli tehnyt sovitus-työn. Esipuheessa Lönnrot perusteli edellisistä kokoelmista poisjätettyjä virsiä (mm. lasten virret) sillä, että ne olivat "jo warhain ala-arwoisiksi katsotut". Kirjassa oli 413 virttä ja ainoana lasten virtenä nyt hänen muokkaamansa Jeesus armias auttakoon mua lapsirukkaa (329). Seuraavana vuonna tulivat Wiimeiset korjaukset Wäliaikaiseen Suomalaiseen Wirsikirjaan käsitäten lisävirsiä 414-500 (kirjat on nidottu yhteen). Leskein ja orpolasten virtenä oli edelleen, nyt Kiljanderin muokkaamana, Jo nuorna ollessani. 'Opistoa avattaissa' sisälsi kaksi virttä: englantilaista alkuperää, A.G.Ahlqwistin muodosteleva Isä meidän ylhäinen (498) sekä Jumala kaikkivaltias (497). Lönnrot oli nyt lisännyt virteensä viidennen säkeistön, jota ei näkynyt enää myöhemmin.

5. Ei tule hetki takaisin, Jok' ompi tuhlattuna
Se mennyt on jo ijäksi, Kaiketi kadonnunna.
Siis varokamme ainian, Ett' aikamme ei hukkahen
Ja turhaan menis meiltä!

Komiteoiden ehdotuksia käytettiin jo koululaulukirjoissa. (Hirvonen 2003, luvut 4-5) Suomalainen wirsikirja evankelis-luterilaisille seurakunnille Suomen Suuriruhtinaan maassa hyväksyttiin toisessa kirkolliskokouksessa 1886. Samalla asetettiin komitea valmistelevaan sävelmistöä. Tämä järjestyksessä neljäs suomenkielinen wirsikirja sisälsi 536 virttä, joista uusia oli 241. Siinä näkyi erityisesti Runebergin, Topeliuksen, Lönnrotin ja J. Krohnin kynän jälki. Aihepiireihin oli lisätty lähetys-, koulu (1)- ja lastenvirsiä (3) sekä virsiä johtuen maamme muuttuneesta valtiollisesta tilanteesta (ruhtinaan ja valtiopäivien puolesta).

Sammatin ensimmäisen kansasakoulun avajaisiin 1871 oli Lönnrot kirjoittanut tuon kouluosaston virren O Herra kaikkivaltias (Vk 1886/409). Siinä

hän itse velvollisuudentuntoisen työn kristitty kehotti nuoria ahkeroimaan työn teossa, hoitamaan koko luomakuntaa sekä vaalimaan raittiutta.

1. O Herra kaikkiwaltias, Jok' olet meidät luonut

Ja sulasta sun armostas Niin paljon hyvää suonut,

Meir'auta tahtos täyttämään, Sun lahjas kalliit käyttämään Uskollisesti aina!

J.L.Runeberg kirjoitti ensimmäisen suomalaisen virren lapsille Jag lyfter ögat mot himmelen. Siitä ilmestyi useampia suomennoksia. Julius Krohnin (1835-1933) versio hyväksyttiin virsikirjaan (Vk 1886/410). Runo korosti Jumalan huolenpitoa ja varjelusta koko elämän ajan. Tekstiä ei yritetty sovittaa mihinkään vanhaan sävelmään, vaan sen teki Helsingin Nikolainkirkon urkuri Rudolf Lagi. Hän ymmärsi lasten laulukyvyn: rytmi oli kolmijakoinen ja sävelkulku melko asteittainen.

1. Mä silmän' luon ylös taiwaasen Ja käten' yhtehen liitän;

Sua, Herra, ystävä lapsien, Mä sydämestäni kiitän.

P.J.Ignatiuksen jo 1824 suomentama virsi O Jumala, et hyljää pienten ääntä (Vk 1886/411) hyväksyttiin nyt J.Krohnin parantelemana. Se edustaa puhasoppisuuden aikaa. Teksti on kuin pieni saarna kertoen lapsen varttumisesta nuoreksi. Jumala kuvataan turvalliseksi ja huolehtivaksi Isäksi. Rukouksen aiheena on kuuliaisuus vanhemmille, esivallalle ja Jumalalle.

1. O Jumala, et hyljää pienten ääntä, Suo lapsenas mun itsen' puolees kääntää!

Tiedänhän että olet isäni, Nyt kuule siis tää rukoukseni!

Kolmannen lasten virren Jo nuorna ollessani (Vk 1886/412) on kirjoittanut saksalainen Braunschweigin kenraalisuperintendentti Elieser Gottlieb Küster (1732-1799). Hän kuului komiteaan, joka julkaisi ruhtinaskunnan virsikirjan vuonna 1779. 15-säkeistöinen virsi lyheni ensimmäisessä ruotsinnoksessa 1816 jo 9-säkeistöiseksi. Suomennosten viimeistelyn suoritti jälleen J.Krohn muodostaen virrestä 8-säkeistöisen.

1. Jo nuorna ollessani Jumala wanhempani Pois kutsui rakkahat,

Jotk' aina armiaasti, Lempeesti, laupiaasti Minua kaswatteliwat.

Virsi on kirjoitettu valistuksen aikana. Tuolloin Euroopassa käytiin sotia, mistä seurasi nälänhätää ja kuolemaan johtaneita tauteja. Lapsen asema, varsinkin orpolapsen, oli heikko. Vanhempien kunnioitus ja lasten

osoittama nöyryys olivat kasvatusihanteita. Lapsia muistutettiin maailman pahuudesta, kiusaajan viettelyksistä ja houkutuksista. Toisaalta luottamus Jumalaan antoi toivoa paremmasta: viimeistään taivaan kodissa sai riemuita. Suomennosten yhteydessä on tästä virrestä jäänyt pois rukoukshyvistä kasvatusvanhemmista ja kuuliaisuudesta heitä kohtaan.

Koraalikomitea sai monien vaiheiden jälkeen työnsä valmiiksi 1903 ja seuraavana vuonna O.I.Coliander, R.Faltin ja M.Nyberg julkaisivat Mallipainoksen, jossa olivat mukana myös messusävelmät. Koraalikirjassa oli 270 eri sävelmää. Komitea antoi seurakunnille luvan käyttää vaihtoehtoisia sävelmiä. Kirjaa toivottiin käytettäväksi kouluissa, jotta oikeat sävelmämuodot näin vakiintuisivat nopeammin.

Kansakoulun alkuvaiheessa oli virsilaulu vielä itsestään selvä asia. Virsiä laulettiin aamuhartaudessa ja iltahartaudessa koulupäivän päätteeksi. Kirkollisten juhlapyhien virret kuuluivat ohjelmistoon. Uskontotunnin aiheisiin liitettiin virren värssyjä, jotka oli opeteltava ulkoa. Koululaisia veloitettiin käymään sunnuntaisin jumalanpalveluksissa ja avustamaan lukkaria virren veisuussa. Tosin tämä käytäntö alkoi hiipua 1800-luvun lopulla.

Koulut ja opettajat ratkaisivat uuden virsikirjan käytöstä. Kouluille tarjottiin nopeaan tahtiin 20–200 virttä sisältäviä koraalikirjoja. Niitä kokosivat niin kansakoulunopettajat kuin yliopistomiehet (mm. O.I.Coliander, Väinö V.Virtanen, M.Ruuth, I.Krohn ja M.Nyberg). Kenttätutkimuksessani (Hirvonen 2003, luku 5) ei opettajien päiväkirjoista eikä opetussuunnitelmista löytynyt mainintaa erillisistä Koulun koraalikirjoista, vaan käytettyjä kirjoja olivat Virsikirja, Hengelliset Laulut ja Virret sekä Pyhäkoulun Laulukirja. Tutkimukseni mukaan virsistä laulettiin eniten Jumala ompe linnamme, Sun haltuus, Kristus,walo walkeuden, Enkeli taiwaan ja Mun silmän', käten' nostan. Vasta näiden jälkeen tulivat lasten virret.

Virren veisuun rinnalle alettiin kaivata muita reippaampia ja iloisempia lauluja. Heinrich Wächter (1818–1881) aloitti 1864 koululaulukirjojen tuotannon. Virsien ohella kirjoissa esiintyi ajan hengen mukaisia lauluja luonnosta, siveellisyydestä, isänmaasta sekä kansanlauluja (mm. Täällä pohjantähden alla, Lapsen laulu, Lapsen laulu leskelle sekä Lammas oon mä Jeesuksen). Kolmannessa kansakoulukokouksessa Jyväskylässä 1875 (s.12–14) todettiin mielihyvällä, että kouluissa opetetut maalliset laulut olivat hävittäneet kansan keskuudesta siveettömiä lauluja. Samassa kokouksessa (s.10–15) iloittiin: ”Iloiset kansanlaulut ja reippaat isänmaalliset laulut toi-

vat vaihtelua pelkän virsilaulun ja nuottiopin opetukseen." Toisenlaistakin mielipidettä ilmaistiin. Wächterin laulukirjoja kritisoitiin Kansakoululehdessä (20/1878,156): "Suomen kansa, jossa vielä elä kristillinen henki, tuntee harmilla ja murheella, kuinka, heidän lapsensa oppivat koulussa samoja rekivirsiä ja rakkauslauluja, joita irstaiset pojat ja tytöt kisoissaan laulavat." (Mustakallio 1986,51)

Seminaarien laulunlehtorit, ennen kaikkea P.J.Hannikainen, Mikael Nyberg ja Aksel Törnudd tekivät urauurtavan työn luodessaan kansakouluille lauluohjelmiston. 1900-luvulle päästyä oli kouluille tarjolla jo kymmeniä erilaisia laulukirjoja. Niitä työstivät mm. kansakoulunopettajat Sofie Lithenius, Ellen Nervander, Anna Sarlin, Anton Rikström (Valtavuo) ja J.N.Vainio (Valituksen laulukirja). Virsisävelmiä käytettiin edelleen säveltapailun ja musiikinteorian opetukseen. Lauluvalikoima kuitenkin laajeni ja monipuolistui. Ulkomaisten yhteyksien kautta tuotiin saksalaisia, virolaisia ja ruotsalaisia lauluja. Suomalaisia sanoittajia olivat mm. opettajat Immi Hellén, Alli Nissinen ja Hilja Haahti. Ruotsalaisen Lina Sandellin laulut tulivat erityisen suosituiksi. Heidän hengelliset runonsa puhuivat uskon asioista valoisaan ja luottavaiseen sävyyn. P.J.Hannikainen, M.Nyberg, I.Krohn ja E.A.Hagfors loivat niihin mukaansa tempaavia sävelmiä. Tällöin syntyivät mm. laulut: Ahkeruuden anna olla, Koska meitä käsketään, Herra siunaa meitä, Herra taivahan, Oi Luoja, suo tulla, Maan korvessa, Mun kanteleeni ja Me kainoja oomme.

Kirkon piirissäkin haettiin havainnollisempaa opetustapaa. Pyhäkoulutyötä kehitettiin. Aikuisten kielikuvat uskon asioista olivat hallinneet. Lapsen edessä aikuisella oli aina sormi pystyssä: älä tee syntiä, ole nöyrä, rukoile ja kilvoittele. Pyhäkoululauluissa muistutettiin: Kiiruhda armaan Jeesuksen luo ja Kun nuoruuden aika on ruusuinen. Yleensä laulut päättyivät taivaallisen isänmaan ikävöintiin. Osin koululaulukirjoista, osin suomennoksina ulkolaisista lähteistä alettiin pyhäkoululaulukirjoihin ottaa "lapsiystävällisiä" lauluja 1900-luvun alussa. Raamatun kertomuksiin liittyivät Olen lammas Jeesuksen, Hyvä Paimen rakastaa sekä Tuolla kei-nuu pieni pursi. Luontoaiheesta laulettiin: Oi katsohan lintua, Pikku lintu riemuissaan, Aamu armahainen, Ken on luonut sinitaivaan ja Olen Luoja pikku varpunen. Kuoleman läheisyyteen ja orpolapsen kehnoon asemaan toivat lohtua Onpa taivaassa tarjona lapsillekin, Musta Saara ja Kun on turva Jumalassa.

Vuoden 1886 virsikirja sai alusta alkaen kritiikkiä. Virsikirjaa oli valmisteltu aikana, jolloin Suomen kirkollisessa ja yhteiskunnallisessa elämässä tapahtui muutoksia. Virsikirja ei pystynyt vastaamaan ajan haasteisiin. Kritiikki kohdistui runokieleen ja sisältöön. Herätysliikkeemme olivat tuottaneet omia laulukirjojaan. Hengelliset Laulut ja Virret -kokoelma (ilm. 1900 alk.) toi maahamme ns. vapaiden suuntien iloisia, reippaita ja sävelmiltään helposti opittavia lauluja. Viimeksi mainitusta kirjasta löytyi lauluja laajempaankin seurakunnalliseen ja yhdistystoiminnan käyttöön. Sen käyttö yleistyi niin kierto-, kansa-, pyhä- kuin rippikouluissakin.

Kirkolliskokouksissa tehtiin aloitteita virsikirjaan liitettävästä lisävihkosta. Erityisesti toivottiin lasten- ja nuorisojumalanpalveluksiin soveltuvia virsiä. Komiteatyöskentelyn tuloksena löytyi 295 ehdotusta. Lisävihkoehdotus julkaistiin 1923. Lasten virsiä oli nyt seitsemän ja koululaisille kaksi. Uusi osasto oli Kodin virsiä. Koulujen vihkiäisiin esitetty virsi Sa Herra meitä johtanut siirrettiin Isänmaa ja esivalta-osastoon (Vk 1938/465).

Lisävihkon eri osastoista löytyi 56 laulua, jotka olivat esiintyneet aikaisemmin Hengelliset Laulut ja Virret -kokoelmissa. Näistä 28 oli myös josakin koulu- tai pyhäkoululaulukirjassa. Vuoden 1938 virsikirjaan hyväksyttiin niistä vain 10 (esim. Soi kiitokseksi Luojan, Totuuden Henki, Mua siipeis suojaan kätke, O kuningasten kuningas ja O Herra siunaa Suomen kansa). Aamu- ja ehtoovirsistä otettiin jo koululaulukirjoihin levinnyt Hilja Haahden - Mooses Putron laulu Tule kanssani, Herra Jeesus. Tässä se esiintyi ensimmäisen kerran Armas Maasalon sävelmällä.

Jouluvirsien osastoon otettiin lapsille oma virsi Me käymme, Jeesus pienoises (Vk 1938/ 32 Tulemme, Jeesus pienoises).

Koulu- ja pyhäkoululaulukirjoista löydettiin tuttuja lauluja: Kautta kuulaan kirkkaan yön, Maa on niin kaunis, Oi, katsopa lintua oksalla puun, Tuolla keinuu pieni pursi, Pyhäaamun rauha, Riennä riemuin eespäin vaan, Rakas Isä taivahan ja Olen Luojani pikku varpunen. Näitä ei kuitenkaan hyväksytty seuraavaan virsikirjaan.

Lisävihkoehdotuksen varsinaisia kouluvirsinä olivat S.Topeliuksen Totuuden henki, luota Jumalamme (no 233) sekä Lauri Pohjanpään Herra, valohosi kutsuit meidätkin (no 234). Molemmat virret kelpuutettiin vuoden 1938 virsikirjaan.³

Lasten osaston ensimmäiseksi virreksi tuotiin nyt Ystävä sa lapsien (no 238).

Hilja Haahden (1874–1966) ja Ilmari Krohnin (1867–1960) yhteinen laulu Rakas Isä taivahan (239) ilmestyi ensimmäisen kerran Pyhäkoululaulukirjassa 1912. Otsakkeella Aamurukous se oli J.N.Vainion kirjassa Lauluja pienokaisille (1921/47).

1. Rakas Isä taivahan, Kiitos rauhasesta yöstä,
Kiitos leikistä ja työstä Uuden päivän alkavan!

Haahden kokemukset opettajana ja perheenäitinä kuultavat näistä herrtaisista sanoista, jotka huokuvat lapsenomaista luottamusta Jumalan johdattukseen ja varjelukseen. Krohnin uusi sävelmä kulkee oktaavin alueella. Sävelkulku hyppelee edestakaisin, mutta rauhallisesti laulettuna se tukee sanojen ajatusta.

Simo Korpelan (1863–1936) kokoelmasta ”75 virttä” 1904 otettiin kuusisäkeistöinen runo Ma astun lapsi pienoinen (240). Siihen sopi tuttu, kouluissa paljon käytetty sävelmä Sun haltuus rakas Isäni.

Haahden ja Krohnin toinen yhteistuote oli Olen Luojani pikku varpunen (no 241). Runo ilmestyi Meidän lasten kuvakirjassa. Pyhäkoululauluihin se pääsi jo 1912 ja siitä se kulkeutui Hengelliset Laulut ja Virret -kokoelmaan 1921/563. Virsi on ensimmäinen aivan pienille lapsille kirjoitettu. Lyhyet säkeet tuovat esille tuttuja kuvia Raamatusta: varpunen, kasvi, tarhuri, lammas ja paimen. Loppusoinnut ovat luontevat.

1. Olen Luojani pikku varpunen, Joka päivä Hän antavi einehen;
Mitä tarpeen on, sen juuri suo Herrani laupias, suuri.

Toimikunta kaivoi esille myös vanhoja tekstejä. Pohjanpää suomensi saksalaisen J.Chr.Rubenin (1665–1748) runon Sa nuku, lapsi, turvahan (no 242) ja sovitti sen Sun haltuus -virren sävelmään.

1. Sa nuku, lapsi, turvahan, Ja huomaaan hyvän Jumalan;
Sua suojaa parvi enkelten, Jok' eess' on Herran kasvojen.

Aamuvirren lisäksi tuli lasten osastoon näin myös iltavirsi. Säkeet ovat lyhyitä ja loppusoinnut kauniita. Sisältö pursuaa runsaatta: enkelparvi, Jeesuksen elämä, sovitustyö, rukoilijan tehtävä sekä taivasnäkyä.

Amanda Packalenin runo Kotihin ma kaipaam (no 243) oli julkaistu seitsensäkeistöisenä jo Siionin Kanteleessa 1892/132.

1. Kotihin ma kaipaam, Oi niin tuskaisaa On orvon olla maalla vierahalla!
Kotihini kaipaam, Sinne viittoaa Tuo tähti kirkas illan taivahalla.

Tekstistä huokuu suomalaisen kansallisromanttisen kirjallisuuden henki: orpolapsen kaipuu kotiin, ikionnelaan. On hämmästyttävää, että kyseinen aihe vielä tuotiin virsikirjaan, vaikka topeliaanisen orpolapsen kuvauksen aika kirjallisuudessamme oli jo ohi. Muutenkin runokieli oli vanhahtavaa ja säkeet eri mittaisia. Laulettavuutta ei myöskään helpottanut Krohnin vaikea sävelmä.

Viimeinen lasten osaston virsi Jeesus armias auttakoon (no 244) oli vanhaa rukoilevaisperua.

Lönnotin työskentely kansanrunouden parissa heijastui luonnollisesti hänen virsisanailuunsa. Hän oli muokannut tämän ”kalevalaissävyyän” nelisäkeistöisenä virsikirjaehdotukseensa 1867.

r. Jeesus armias auttakoon Mua lapsirukkaa,
Vakaisesti varjelkoon Joutumasta hukkaan!
Antakohon armonsa Joka päivä mullen,
Suokoon siunauksensa Yön ja päivän tullen!

Toimikunnan jäsenten halu ottaa mukaan vanhaa virsiaineistoamme näkyi tämän virren valinnassa. Vanhoillinen ja kankea runokieli puhui tavanomaisista aiheista: vanhempien kunnioittaminen, nöyryys ja kuuliaisuus Jumalalle.

Lasten osaston virsistä päätyi vuoden 1938 virsikirjaan vain kolme: Ystävä sä lapsien (Vk 1938/479; kolme säkeistöä), Ma astun lapsi pienoinen (Vk 1938/480 Käyn, Jeesus, kasvois etehen; neljä säkeistöä) sekä Jeesus armias auttakoon (Vk 1938/481 Rakas Jeesus, taivaastas; kaksi säkeistöä). Mukaan mahtui siis vain yhden naisrunoilijan teksti.

Virsikirjan lisävihkoehdotus kuitenkin hylättiin. Vuoden 1928 kirkolliskokous asetti uuden virsikirjakomitean, jonka jäsenet edustivat ansiokkaan päivätyön tehneitä kirkonmiehiä: Ilmari Salomies, K. V. Tamminen, Aukusti Oravala sekä musiikkipuolelta Armas Maasalo ja kansanrunouden tutkija Kaarle Krohn. Asiantuntijajäseneksi kutsuttiin Lauri Pohjanpää, jonka työ olikin ensiarvoisen tärkeää kieliasun tarkistusten sekä suomennosten parissa. Hän halusi myös pitää ”pesäeroa” virsien ja hengellisten laulujen välillä. (Pohjanpää 1939,188)

Viides suomenkielinen virsikirja 1938 tuli edustamaan vankkaa luterilaista perinnettä. Siinä oli kaiken kaikkiaan 633 virttä. Komitealle ei ollut annettu varsinaisia toiveita lasten huomioimiseksi. Koulu-osastoon löytyi kuitenkin viisi ja Lapsuus-osastoon kahdeksan virttä.

Eri toimet ja tilaisuudet.

Koulu

472 Kun koulutyöni alkaa taas (Koulussa lukukauden alkaessa)
Virsikirkkomitean jäseneltä K.V. Tammiselta (1882-1946) syntyi myös omia virsiä. Tämä oli ilmestynyt Nuori Siion -kirjassa 1929/268. Runokieli on sujuvaa, loppusoinnut kauniita ja säkeet lyhyitä. Yksittäisen koululaisen minä-muodossa oleva rukous puhuu jokapäiväisistä asioista: koti, tiedon hankinta elämää varten ja turvallinen Jumala.

♩=60-63 472 = 638.

Kun kou - lu - työ - ni al - kaa taas, Sua kii - tän, I - sä - ni,
Kun muis - tan hel - tää hoi - dan - taas Ja rak - ka - ut - ta - si.

Sävelmä on vanha, W.Masonin viimeistään 1797. Saksasta se löytyi Conrad Kocherin kokoelmasta Zionsharfe, sen III vihkosta 1855. Siionin Kanteleeseen se löysi tiensä 1874 ja hyväksyttiin samassa muodossa Koraalikirjaan 1943. Vaikka sävelmä on polveileva, osin asteittain, osin suurin intervallihyppyin liikkuva, niin se on kuitenkin helpohko laulaa.

473 Sun puolees, Herra, luomme (Koulussa, lukukauden päättyessä)

♩=66-112 473 = 432, 529, 676b.

Sortavalasta.

Sun puolees Her-ra, luom - me, Me kat - se - hem - me nyt On
Ja kii - tok - sem - me tuom - me, Kun työ on päät - ty - nyt.
si - run siu - naa - maas Työ ol - lut kou - lus - sam - me. Myös
siu - naa ko - te - jam - me, Kun nii - hin käym - me taas.

Tamminen kirjoitti tämän valoisan, sujuvan sekä lapsen kiitollisuutta, mutta toisaalta myös nöyryyttä korostavan virtensä lukukauden päätöksen näkökulmasta. Sanoihin sovitettiin toisinto Sortavalasta, joka tuli kahteen muuhunkin virsitekstiin. Sävelmä oli jo kokoelmassa UHS I 1905

474 Oi Herra kaikkivaltias⁴

♩=66-76

474 = 334, 341, 500, 569.

Porista.

Oi Her-ra kaik - ki - val - ti - as, Sä o - let mei - dät luo - nut Sä
 Ja meil - le ai - na ar - mos - tas Niin pal - jon hy - vää suo - nut.

au - ta tah - tos täyt - tä - mään Ja lah - jas kal - liit
 käyt - tä - mään Us - kol - li - ses - ti ai - na

Sävelmää oli vaihdeltu eri kokoelmissa. Nyt siihen kelpuutettiin toisinto Porista, joka löytyi kokoelmasta UHS I 1905. Juurisävel on todennäköisesti saksalainen vuodelta 1589 Ich hab mein Sach Gott heimgestellt. Sen suomalainen muoto oli koraalikirjassa 1702/ 135 ja tunnetaan nykyisin (Vk 1986/184) Mä kauniin tiedän kukkasen sävelmänä.

475 Totuuden Henki, johda sinä meitä

♩=76-92 475 = 189, 423, 625.

Saksalainen 1507.

To - tuu - den Hen - ki, joh - da si - nä mei - tä Et - si - es -
 säm - me val - ke - u - den tei - tä, Työ - täm - me oh - jaa,
 mei - tä ä - lä hei - tä, Tie - tom - me siu - naa.

Topeliuksella oli mielessään Jeesuksen sanat: ”Minä olen tie, totuus ja elämä.” Hän korosti Luojan suuruutta ja ahkeraa opiskelua.⁵

476 Herra, valos loistaa

♩=60-112

476 = 418.

Koraalitoisinto Lapualta.

Her - ra, va - los lois - taa An - nat meil - le - kin.
 Öi - set var - jot pois - taa Päi - vä kirk - ka - hin.
 Mei - tä tah - dot joh - taa To - tuu - te - he - si.
 Kris - tuk - ses - sa hoh - taa I - sän - kas - vo - si.
 Kii - tos Her - ran ai - no - an, Her - ran i - ki -
 -vii - sa - han, Ar - mah - ta - jan, aut - ta - jan!

Lauri Pohjanpää (1889-1962) opetti uskontoa Helsingin Suomalaisessa yhteiskoulussa. Koulun 50-vuotisjuhliin hän kirjoitti kantaatin Nuorten hymni. Siihen hän liitti tämän juhlarunoksi Valon juhla. (Voipio 1948,216). Pohjanpää sai tämän Lisäviikkoehdotukseen, josta se nyt hyväksyttiin virsikirjaan. Hän käytti samaa tie, totuus ja elämä -teemaa kuin Topelius, mutta kirjoitti siitä laveammin. Me-muoto liitti koululaiset yhdeksi joukoksi ylistämään Luojan suuruutta. Sävelmä oli Lisäviikkoehdotuksessa tuttu Pyhäaamun rauha, mutta nyt se vaihdettiin koraalimaisempaan toisintoon Lapualta. Sen juurisävel esiintyi jo koraalikirjassa 1702/301.

Lapsuus

477 Mä silmät luon ylös taivaaseen ⁶⁾

♩=80-92

Rudolf Lagi 1867.

Mä sil - mät luon y - lös tai - vaa - seen Ja yh - teen
 kä - te - ni lii - tän. Sua, Her - ra, ys - tä - vä
 lap - si - en, Nyt har - tain mie - lin mä kii - tän.

478 Oi Jumala, et hylkää pientä lasta⁷

♩=76-92

478 = 289, 352, 415b, 556.

Louis Bourgeois 1542.

Oi Ju - ma - la, et hyl - kää pien - tä las - ta, Vaan kat - sot
 puo - le - he - ni tai - va - has - ta. Kun lap - se - nas suot
 tul - la luok - se - si, Tää kuu - le nyt mun ru - ko - uk - se - ni.

Sävelmä oli esiintynyt Ranskassa kokoelmassa *La forme des prieres* 1542. Koraalikirjassa 1702 se löytyy kolmijakoisena numerossa 300. Koraalikirjaan 1904 otettiin tasatahtinen suomalainen toisinto (C-doorinen), jota käytettiin myös neljässä muussa virsitekstissä.

479 Ystävä sä lapsien

♩=63-72

Ivar Widéen 1919.

Ys - tä - vä sä lap - si - en, Kat - so mi - nuun pie - ne - hen,
 Min - ne käyn - kin maa - il - mas - sa, Si - nä o - let hoi - ta - mas - sa,
 On - ni tääl - lä vaih - te - lee, Tai - vaan I - sä suo - je - lee.

Virren ensimmäisellä säkeistöllä on mielenkiintoinen historiansa (kts.s.3). Ruotsissa yleistynyt kuusisäkeinen rukous oli pohjana ruotsalaisen Siri Dahlquistin (1889-1966; teol. kand.) kirjoittaessa siihen 10 lisäsäkeistöä, jotka ilmestyivät 1911 Vår Lösen -kokoelmassa. Pohjanpää suomensi näistä viisi Lisävihkoehdotukseen. Virsikirjaan jätettiin kuitenkin vain kolme ensimmäistä säkeistöä, joiden minä-muoto kohdistaa ne nimenomaan lapseen. Aikuisen näkökulma oli kuultavissa loppusäkeistöissä.

Ensimmäisen säkeistön ruotsinkieliseen tekstiin löytyi 1800-luvun lopun koululaulukirjoista muutama erilainen sävelmä, joita ei kuitenkaan näkynyt myöhemmin. (Hirvonen 2003, luku 4) Virsikirjaan annettiin kaksi käytössä ollutta sävelmävaihtoehtoa. Ivar Widéenin (1871-1951) sävelmä on vuodelta 1919. Toisena vaihtoehtona on kansansävelmän toisinto Pohjanmaalta. Se oli Krohnin mukaan paras ja viimeistellyin muoto erilaisista toisintovaihtoehdoista.

♩=63-72

Pohjanmaalta.

Is - tä - vä sä lap - si - en, Kat - so mi - nuun pie - ne - hen,
Min - ne käyn - kan maa - il - mas - sa, Si - nä o - let hoi - ta - mas - sa,
On - ni tääl - lä vaih - te - lee, Tai - vaan I - sä suo - je - lee.

480 Käyn Jeesus, kasvois etehen

♩=60-66

480 = 332, 482, 508.

Louis Bourgeois 1547.

Käyn, Jee - sus, kas - vois e - te - hen, Sä kuu - le pyyn - tö pie - noi - sen,
Sun kä - tes las - ke pääl - le - ni Ja an - na siu - na - uk - se - si.

Simo Korpelan virsi hyväksyttiin Lisävihkoehdotuksesta. Kolmessa ensimmäisessä säkeistössä hän rukoilee henkilökohtaisessa minä-muodossa. Neljännessä säkeistössä hän rukoilee me-muodossa, yhdessä sisarusten kanssa. Teksti sopi tuttuun koululaistenkin laulamaan Sun haltuus rakas Isäni -sävelmään.

481 Rakas Jeesus, taivaastas

♩=63-76

481 = 494, 495, 670.

Johann Crüger 1653.

Ra - kas Jee - sus, tai - vaas - tas Kat - so puo - le - he - ni,
O - le mul - le ar - mi - as, Tu - le tur - vak - se - ni,
An - na, Jee - sus, ra - kas - taa Si - nu - a mun ai - na,
Tah - to - a - si nou - dat - taa, Sa - nas mie - leen pai - na.

Teksti muistuttaa enää hyvin vähän Abraham Achreniuksen (1706-1769) alkuperäistä. Achreniuksen 'Wähäisten Lasten Rukouswirsi' ilmestyi 13-säkeistöisenä 1761. Tengström muokkasi sen viisisäkeistöiseksi 1836 ehdotukseensa (no 591). Lönnrot taas muokkasi tämän "kalevalaissävyy" nelisäkeistöisenä virsikirjaehdotukseensa 1867/57A. Komitea teki kuitenkin pieniä muutoksia. Sävelmä on J. Crügerin (1598-1663) vuodelta 1653. Se oli esiintynyt jo Koraalikirjassa 1702. Tässä se oli tasatahtisessa muodossa (vrt. Vk 1986/175).

482 Oi Jeesus, ota sylihs

♩=60-66

482 = 332, 480, 508.

Louis Bourgeois 1547.

Oi Jee-sus, o - ta sy - li - his Nyt mei-dät pie - net tur - vi - his,
Pääl-lem-me las-ke kä - te - si Ja an-na siu-na - uk - se - si.

Tämä teksti valittiin Väinö Malmivaaran Rukousvirsiästä (1933/29). Vanhan miehen kirjoittamaksi runo on varsin hempeä, mutta lyhyine säkeineen pienille lapsille sopiva. Ensimmäinen säkeistö tuo tähän päivään Raamatun kuvauksen Jeesuksesta lasten ystäväenä (Matt. 19: 13-15, Luuk.18: 15-17). Peräti kahdessa säkeistössä muistutetaan lapsia ajallisen elämämme tarkoituksesta: kilvoittelusta kohti taivasta. Vanha tuttu sävelmä (sama kuin 480) tekee virrestä helpon laulaa.

483 Jeesus, lasten auttaja

♩=60-76

Armas Maasalo.

Jee - sus, las - ten aut - ta - ja, Var - je - le mua vaa - rois -
ta, Mi - kä lie - kin mat - ka mul - la On - nen
oh - jat ain on sul - la. Suo mun luok - ses tul - la.

Ensimmäisen säkeistön pohjana on sama ruotsinkielinen rukous kuin Ystävä sä lapsien- virressä. Sen suomensi uudelleen E. Talvio E. Newmanin kirjaan Pikku Poikani 1936. Aarne Kaitila (1886-1965) runoili 1937 samaan sävyyn kolme säkeistöä, joita komitea vielä muokkasi. Runo ilmestyi myös Herättäjä-lehdessä 1938 numerossa 15. Sanat tukevat pienen lapsen harrasta rukousta. Ne ilmentävät kristillisessä kasvatuksessa teroitettua käsitemaria: suuri, väkevä Jumala ja pieni, heikko lapsi. Tämänkin virren sanoma nousee kohti taivasta. Armas Maasalo sävelsi runon Virsikirjaehdotuksen nuottiliitteeseen 1937. Se on siis ainoa aivan uusi sävelmä.

484 Mun lasna ollessani

♩=56-63

Lapualta.

Mun las-na ol-les-sa-ni Ju-ma-la van-hem-pa-ni Pois
 kut-sui rak-ka-hat. He ai-na ar-mi-aas-ti, Lem-
 pees-ti, lau-pi-aas-ti Mi-mu-a tääl-lä hoi-ti-vat.

Valiokunta muodosteli 1., 3. ja 5. säkeistön, tarkastajakunta taas 2.säkeistön. Neljäs säkeistö kelpasi vuoden 1886 virsikirjasta. Sävelmänä oli käytetty vanhaa saksalaista koraalia Nun ruhen alle Wälder. Tähän vaihdettiin toisinto Lapualta. Sävelmä ei esiintynyt missään muussa virressä. Koska sävelmä oli polveileva ja vaikeahko lapsen laulettavaksi, niin virttä ehdotettiin laulettavaksi myös tuolla Nyt kaikki päättää työnsä -sävelmällä (Vk 1938/547). Kyseisen koraali oli ollut yksi käytetyimpiä koulussa jo 1800-luvulla.

Lapsille nimettiin myös oma jouluvirsi.

32 Tulemme Jeesus pienois

♩=76-104

32a = 412, 482b.

Armas Maasalo.

Tu-lem-me, Jee-sus, pie-noi-ses, Nyt Beet-le-
 he-miin sei-mel-les. Sä-va-los lois-taa
 meil-le suo, Ja jou-lu-rie-mu meil-le tuo.

Tanskalaisen piispan H. A. Brorsonin (1694-1764) virsi Her komme, jesus, dine smaa oli ilmestynyt kokoelmassa Nogle jule-Psalmer 1732. Väinö Kanteleen kahdeksansäkeistöinen suomennos julkaistiin 1911 Pasilan seurakuntalehdessä Lepopäivä. Hengelliset Laulut ja Virret -kokoelmassa 1921/361 oli sävelmänä suomalainen kansansävelmä Heikki Klemetin sovittamana.

Virsi vie lapset Pyhälle maalle Jeesuksen seimen äärelle. Melko harvoिन lasten joululauluissa puhutaan Jeesuksen pelastustyöstä. Tässä ajatukset viedään jo pitkäperjantain tapahtumiin kasteen liittoa unohtamatta. Lyhyet, herttaiset säkeet tulivat vielä laullisemmiksi, kun komitea vaihtoi virteen sävelmän, joka oli ilmestynyt kuusisäkeistöisenä suomennoksena Maasalون Vesperalessa (toim. A. Lehtonen 1925. $\frac{3}{8}$ Fis-molli). Se hyväksyttiin ensimmäiseksi vaihtoehdoksi ($\frac{3}{4}$ F-m). Toiseksi vaihtoehdoksi haluttiin sävelmä runoilijan kotimaasta Tanskasta. Se oli esiintynyt Bielefeldtin koraalikirjassa ja oli mahdollisesti J. A. P. Schulzin käsialaa vuodelta 1786.⁸

$\text{♩} = 58-69$ Bielefeldtin tanskalaisesta koraalikirjasta.

Tu - lem - me, Jee - sus, pie - noi - ses, Nyt Beet - le - he - miin sei - mel
les. Sä - va - los lois - taa meil - le suo, Ja jou - lu - rie - mu meil - le tuo.

Vuoden 1938 virsikirjan lasten ja koululaisten virsissä säilyivät kristilliset kasvatusihanteet. Se oli ymmärrettävää, sillä runoilijathan olivat Siri Dahlquistia lukuun ottamatta vanhoja miehiä. Virret ohjasivat lapsia nöyryyteen, kiitollisuuteen sekä kodin ja vanhempien kunnioittamiseen. Samalla kun korostettiin Jumalan antamaa turvaa ja apua, muistutettiin myös Sanan kuulemisen ja noudattamisen tärkeyttä.. Lähes jokainen virsi päättyi viittaukseen iankaikkisesta elämästä ja taivaasta.

Virsiön sävelmät olivat vanhoja lukuun ottamatta A. Maasalون ja I. Widéenin sävelmiä. Niistä löytyi jo lasten kanssa helpommin laulettavia (esim. 475, 477, 480 ja 483). Melodian asteittainen kulku, pienet intervallihiyyt sekä suppeahko sävelala luonnistuivat lapsiltakin. Vaikka tässä artikkelissa ei enää tarkastella virsiön käyttöä koulumaailmassa, niin varmasti muistamme, että virsistä käytetyimpiä olivat numerot 475, 477, 479 ja 480.

Komitea kävi koko virsikirjan läpi ja merkitsi * - llä ne säkeistöt, jotka olivat sopivia laulettaviksi koulussa. Muista osastoista laulettiinkin ahkerasti aamuvirttä Tule kanssani, Herra Jeesus, juhlahyhiön virsistä Avaja porttis, ovesi, Enkeli taivaan ja Nyt seisahdun mä seimelles. Virsikirjan ulkopuolelta harjoiteltiin Voglerin Hoosiannaa. Kevätjuhlan kohokohtana on säilynyt suvirsi Jo joutui armas aika sekä Sibeliuksen Soi kunniaksi Luojan. Koko elämän kestävää kilvoitusta muistutettiin virsissä Jeesus, johdeta

tiemme kulkua sekä Joutukaa, sielut, on aikamme kallis. Sopivaa kertovaa ainesta sisältäviä virsiä sitä vastoin ei vielääkään löytynyt siinä määrin kuin muissa lasten hengellisissä laulukirjoissa. Evankeliumitekstin paimen-lammas -aihe on nuorten osastoon sijoitetussa Kaitse, Jeesus, paimen hyvä -virressä. Psalmivirsistä tutuimmaksi on tullut Herraa hyvää kiittäkää.

Tarkasteltaessa virsikirjan sanastoa lasten kannalta voidaan havaita, että Raamatun kielikuvat säilyivät. Lapsilta puhekielessä kiellettyjä sanoja esiintyi nyt paljon vähemmän kuin aikoinaan 1701 virsikirjassa (helvetti 28, saatana 62 ja perkele 9 kertaa), mihin jo 1800-luvun lopulla koulumiehetkin olivat kiinnittäneet huomiota. Kaiken kaikkiaan virsikirja säilyi varsin konservatiivisena niin runokielen ilmaisun, kielikuvien kuin vertaustenkin suhteen. Tosin Pohjanpää totesi, että tyylin konservatiivisuus kuului virren luonteeseen, koska virsi oli tavallaan osa liturgiaa, eikä liturgia tahtonut muuttaa sävyään kaikkien mahdollisten uusien tyyliherätteiden vaikutuksesta. (Pohjanpää 1948, 223)

Virsikirjakomiteoiden jäsenillä oli 1900-luvun alusta lähtien saatavilla kaikki mahdolliset koulu- ja pyhäkoululaulukirjat, joissa oli tarjolla runsaasti hengellisiä lauluja. Mutta mitään merkkejä yhteistyöstä niin kansakouluväen kuin kanttorienkaan kanssa ei ollut nähtävissä. Komiteoiden jäsenet olivat vanhoja, kokeneita teologeja ja runoilijoita. Edelliset virsikirjat ja herätysliikkeitten laulukirjat olivat painolastina. He halusivat myös vetää rajan hengellisen laulun ja virren välille, mistä riitti keskustelua 1920–1930 -luvuilla. Pyhäkoululaisten suosimat ja koululaulukirjoissakin yleiset Hyvä paimen rakastaa, Maan korvessa, Oi katsopa lintua, Onpa taivaassa tarjona, Pikku lintu riemuissaan ja Tuolla keinuu pieni pursi eivät olleet tarpeeksi virsikirjan linjassa. Suomalainen yhteiskunta ja kirkollinen elämä kuitenkin nykyaikaistuivat kovaa vahtia 1930-luvulla kansainvälisyyden ja tietoliikenteen laajentuessa. Kirkolliskokous siis tarjosi kansalle jo valmiiksi ”vanhakantaisen” virsikirjan.

Viiitteet

- ¹ Virrestä tarkemmin käsiteltäessä vuoden 1938 virsikirjaa
- ² uusina suomennoksina laulu esiintyi vielä 1900-luvun koululaulukirjoissa nykyisellä Jou-lupuu on rakennettu -sävelmällä
- ³ Vuoden 1938 virsikirjaan hyväksytyistä virsistä tarkemmin ko.kohdassa
- ⁴ Tiedot Lönnrotin sanoituksesta löytyvät jo aikaisemmin
- ⁵ Tiedot Topeliuksen sanoituksesta löytyvät jo aikaisemmin
- ⁶ Tiedot Runebergin virrestä löytyvät jo aikaisemmin.

⁷ Tiedot virrestä löytyvät jo aikaisemmin.

⁸ Tiedot kaikista em. sävelmistä pohjautuvat Virsitetoon, Lempiäinen & kumpp. 1988

Lähteet

Painamattomat lähteet

HIRVONEN, RIITTA. 2003. Ystävä sä lapsien. Tutkimus lastenvirren kehityksestä Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuoden 1938 virsikirjan osastoihin Koulu ja Lapsuus. Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa tehtävän väitöskirjan käsikirjoitus tekijän hallussa.

HIRVONEN, RIITTA. Kenttätutkimuksessa käytetty aineisto koskien kansakoulujen päiväkirjoja ja vuosikertomuksia tarkastajille vuosilta 1880-1920:

- Hämeenkyrön kunnan kouluarkisto. Hämeenkyrö
- Ikaalisten kunnan kouluarkisto. Ikaalinen
- Ul.Pyhäjärven kunnan kouluarkisto. Karkkila

Kirjallisuus

HOLMBERG, OLLE. 1939. Gud som haver och andra uppsatser om svensk litteratur. Albert Bonniers förlag. Stockholm. HYK.

KOTKAHEIMO, LIISA. 1989. Suomalaisen aapisen viisi vuosisataa. Aapisten sisältö ja tehtävä kansanopetuksessa. Joensuun yliopiston kasvatustieteen julkaisuja no 10. Joensuu.

KUIVASMÄKI, RIITTA. 1990. Siivollisuuden tuntoa ja ylewätä kauneuden mieltä. Suomenkielinen nuorisokirjallisuus 1851-1899. Jyväskylä studies in the arts 34. 2.korjattu painos. Jyväskylä.

LEHTONEN, ULLA. 1981. Lastenkirjallisuus Suomessa 1543-1850. Suomen Nuorisokirjallisuuden Instituutin julkaisuja I. 2.painos. Tampere.

LEMPIÄINEN, PENNITTI & HAAPALAINEN, T.I. & PAJAMO, REIJO & SUOKUNNAS, SEPPO. 1988. Virsitetö. Käsikirja virsikirjan käyttäjälle. Kirjapaja. Helsinki.

MUSTAKALLIO, MARJA. 1986. Kansanlaulukäsitteen synty ja sen rooli kansansivistystyössä. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen, erityisesti kansanmusiikin laudaturtutkielma. Tampere.

PAJAMO, REIJO. 1976. Suomen koulujen laulunopetus vuosina 1843-1881. Suomen musiikki-tieteellisen seuran julkaisuja. Diss. Helsinki.

PAJAMO, REIJO. 1991. Hymnologian peruskurssi. Sibeliussäätiön kirkkomusiikin osaston julkaisuja 2. Helsinki.

POHJANPÄÄ, LAURI. 1939. Kouluveräjä II. Esseitä ja lastuja koulun ja kodin näköpiiristä. Oy.Valistus. Helsinki.

POHJANPÄÄ, LAURI. 1948. Viides suomalainen virsikirja. Oy.Valistus. Helsinki.

TUPPURAINEN, ERKKI. 2001. Yxi Tarpelinen Nuotti-Kirja. Vuoden 1702 painettu virsisävelmistö. Näköispainos ja kriittinen editio. SKS Toimituksia 826. Helsinki.

UHS I. 1905. Uusia suomalaisia hengellisiä sävelmiä. SKS.

VOIPIO, AARNI. 1948. Laulava seurakunta. kertoelma uuden virsikirjan virsistä. SPY. Helsinki

WILLKE, I. 1965. ABC-Bücher in Schweden. Ihre Entwicklung bis Ende des 19.Jahrhunderts und ihre Beziehungen zu Deutschland. Lund. Sverige.

Lyhenteet

Vk 1701 Vuoden 1701 Suomalainen virsikirja, ns. Wanha Virsikirja

Kk 1702 Vuoden 1702 painettu virsisävelmistö:Yxi Tarpelinen Nuotti-Kirja

Vk 1886 Suomalainen virsikirja evankelis-luterilaisille seurakunnille Suomen Suuriruhtinaanmaassa

Vk 1938 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirja. Sisälähetysseura. Pieksämäki.

Vk 1986 Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirja.

Kustannus-osakeyhtiö Kotimaa. Mikkeli